

Ü l e v a a d e

Rahvusvaheline vähemuskeelte konverents Kirunas

Sulev Iva

Võru Instituudi teadur

Üheksas rahvusvaheline vähemuskeelte konverents toimus Rootsi Lapi-
maal Kirunas 6.–7. juunil 2003. Konverentsi korraldas Stockholmi
ülikooli soome keele osakond koostöös Põhjamaade ülikoolide ühen-
duse, Georgetowni ülikooli, Hongkongi baptistliku ülikooli ja saami
parlamendiga. Konverentsi peakorraldajateks on kõigil selle toimumise
kordadel olnud vähemus- või regionaalkeelte¹ kõnelejad ise: galeegid
Santiago de Compostelas, baskid Bilbos (Bilbao), kašuubid Gdańskis,
kõmrid Caerdyddis (Cardiff), friisid Ljouwertis (Leeuwarden), iiri-
keelsed Gaillimhis, soomerootslased Vasas (Vaasa) ja gaelikeelsed
Glaschus (Glasgow). Järgmise konverentsi korraldavad kahe aasta
pärast Triestes sealsed sloveenid.

Rootsi kaugeimas põhjanurgas asuv Kiruna oli vähemuskeelte
konverentsi paigaks valitud seetõttu, et seal on riigikeelele lisaks ter-
velt kolm põliskeelt – saami, soome ja meä keel (*meänkieli* on Põhja-
Rootsis, põhiliselt Tornio jõe piirkonnas kõneldav soome põhjamur-
rete lähedane keel), mis on kõik kuulutatud Rootsi ametlikeks vähe-
muskeelteks.

Kokku oli tulnud umbes 120 vähemus- või regionaalkeeltega te-
gelevat inimest 30 riigist. Eestist olid kohal võrokese Mariko Faster,
Kaido Kama ja siinkirjutaja vaatmikuga² võru keele ja Võru Instituudi

¹ Regionaalkeeleks peetakse riigi mingi piirkonna põliskeelt, mis on tavali-
selt riigikeelega lähisuguluses, nii et seda on varemalt nimetatud ka riigi-
keele murdeks. Regionaalkeeled on näiteks friisi keel Hollandis ja alam-
saksa keel Saksamaal.

² Vaatmik on Peep Nemvaltsi pakutud sõna stendiettekande kohta.

kohta. Võrumaal elav ameeriklanna Kara D. Brown rääkis võrokeste identiteedist, Peep Nemvalts kõneles käänete kasutusest Rootsi eestlaste eesti keeles. Tallinna ametnikest olid toimuvat jälgimas Andres Heinapuu ja Mati Luik.

Seekordse konverentsi peateema oli väikekeelte kasutuse elavdamine.

Lisaks olid välja pakutud alateemad:

- konkreetsete vähemuskeelte kasutuse elavdamine;
- keelelise võrdõiguslikkuse küsimused;
- Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta toimimine;
- keelepoliitika ja keelekorraldus;
- kultuuri areng ja sotsiaalne olukord vähemuskeelsetes piirkondades;
- kakskeelse hariduse ja väikekeelte süvaõppeklasside kogemused;
- Barentsi ja Läänemere piirkonna vähemuskeeli puudutavad teemad.

Avasõnad ja tervitused ütles Rootsi saami parlamendi Sámediggi president Lars-Anders Baer. Konverentsil peeti ühtekokku 70 ettekannet ja töö käis viies auditooriumis korraga, nii et kogu aeg oli valida neljaviie samal ajal toimuva ettekande vahel. Peale inglise keele oli konverentsil lubatud esineda Põhjamaade keeltes, kuid ikkagi peeti kõik ettekanded inglise keeles. Lisaks tavaettekannetele oli neli plenaarettekannet. Neist tutvustan põgusalt kaht, mis võiksid Eesti keeleinimestele huvi pakkuda praegu lõunaeesti keele staatuse üle peetava diskussiooni taustal.

Mitmekeelsus ja keeleökoloogia

Nancy H. Hornberger USAst rääkis ketšua, guaranii ja maoori keele näitel sellest, mis uusi võimalusi pakuvad mitmekeelne keelepoliitika ja haridus allasurutud vähemuskeelte kõnelejaile. Ettekandja rõhutas eriti keeleökoloogia põhimõtteid: keeled arenevad, elavad, muutuvad ja surevad ökosüsteemis nagu elusolendid; mõned keeled on ohustatud; teadlaste ülesanne ei ole keelehääbumist kirjeldada, vaid tuleb võidelda keelte säilitamise ja nende kasutuse elavdamise nimel.

Georges Lüdi Šveitsist nentis, et kakskeelsuse üle peetavatest aruteludest õhkub tihti tugevaid emotsionaalseid või ideoloogilisi eelarvamusi. Kas kakskeelsus on väikestele keeltele oht või võimalus? Kas kakskeelse hariduse kulud on suuremad kui tulud? Kes kannab kulud ja kes saab tulu? Üldisem küsimus on: kumb olukord on normaalne, markeerimata, kas ükskeelsus või mitmekeelsus? Peame arvestama, et enamik inimkonnast on mitmekeelne või elab mitmekeelses keskkonnas. Järelikult ei tuleks arutleda mitte mitmekeelsuse, vaid ükskeelsuse tasuvuse üle.

Nagu teada, kasutab enamik autoreid lapse varase kakskeelsuse, põliskeelte õpetuse, asutuste kakskeelsuse, teatud rahva üldist funktsionaalset kakskeelsust taotleva keelepoliitika jms üle arutledes ärilisi metafoore, nagu keelte turuväärtus, keeleõpe kui investeering, mitmekeelne repertuaar kui inimlik kapital ja ressurss või kahe keele samaaegne omandamine kui risk. Seevastu ükskeelsusest ja keelelisest mitmekesisusest enamasti finantsterminites ei räägita.

Tegelikult on neid kulusid ja tulusid eri tasandil (majanduslik, tunnetuslik, sotsiokultuuriline) ja eri inimrühmadele. Neid tasandeid uurides näeme, et üks- või mitmekeelsust ei saa hinnata kõrgel üldistusastmel. Iga keeleolukorda peaks pigem uurima eraldi, põhjalikult, mitmest vaatenurgast ja mitmel tasandil. Täpsed uuringutulemused võimaldaksid keelepoliitikas tundeliste vaidluste asemel kainemat lähenemist.

Killukeksi maailma keelekirevusest

Kiruna konverentsi ettekannetes pakuti põnevat kuulamist kõigi maailmajagude keelte kohta. Näiteks rääkis John Walsh iiri keele taandumise mõjust Iirimaa sotsiaalmajanduslikule arengule, Salih Akin Prantsusmaalt kurdi keele olukorrast Türgis ning Wannu W. Anderson USAst inuiti rahvaluulest emakeele ja kultuuri õpinguis. Angelo Dalli ja Roderick Bovingdon Inglismaalt rääkisid Austraalia malta ehk maltraalia keelest, Olga Kazakevitš Venemaalt arutles Siberi ja Kaug-Ida põliste vähemuskeelte uute kasutusvõimaluste üle. Daniel Aberra rääkis vähemuskeelte ohustatusest ja nende ellujäämisstrateegiatest Etioopias, Helena Pirttisaari Soome mustlaskeele olukorrast ja Raquel Casesnoves Ferrer Hispaaniast katalaani keele olukorrast Valencias.

Eriti palju kõneldi keelte taaselustamisest või elavdamisest, väikekeelte olukorra parandamisest, kaks- ja kolmekeelsusest. Näiteks Anika Pasanen Helsingi ülikoolist rääkis keelepesadest, mis on loodud maoori, karjala ja inarisaami keele elavdamiseks. (Keelepesa kohta vt lähemalt samas Oma Keele numbris Ülle Rannuti kirjutist keelekümb-lusest.) Durk Gorter Friisi akadeemiast tutvustas ettevalmistusi kolmekeelseks alghariduseks Euroopa Liidu vähemuskeelsetes kogukondades.

Eri keelte esindajaist jäid kõige rohkem silma kõmrid oma emotsionaalse esituse ja tugeva kõmri aktsendiga. Nende ettekannetes oli juttu näiteks Walesi põliskeele kasutamisest kohtutes ja koodivahetusest kooliõpetuses. Sümpaatne ja sütitav oli Šotimaal kõneldava gaeli keele arendaja ja uurija Wilson McLeodi ettekanne ideoloogilistest ja praktilistest barjääridest vähemuskeelte eest hoolitsemisel. Inglise keele tugeva surve all elava gaeli keele probleemid, mida šotlane võrtsikate näidetega illustreeris, olid oma emakeele eest võitlevaile võrokestele vägagi tuttavad ja mõistetavad.

Peale ettekannete oli konverentsist osavõtjail võimalus käia Kirunas asuvas Rootsi saami parlamendis Sámediggi, Rootsi saami televisioonis SVT Sápmi ja Rootsi saami raadios Sámi Radio. Saamide saavutused oma keele ja kultuuri hoidmisel ja arendamisel on muidugi muljetavaldavad. Oma televisiooni ja parlamendiga väikekeeli pole ju Euroopas teab kui palju.

Meile, kes me käisime sellisel ülemaailmsel väikekeelte mõttetalgul esimest korda, oli üldmulje kongressist rabav. Üks asi on raamatute põhjal teada, et maailm on täis väikseid hävimisohus keeli, hoopis teine asi on aga kümnete nende keelte arendajate ja uurijatega silmast silma kohtuda. Kõigepealt saime konverentsilt enda jaoks tõsise meeldetuletuse, et maailma keeleline mitmekesisus on suures ohus. Muljet avaldas aga see, kui paljudes kohtades tehakse kõvasti tööd, säilitamiseks väikekeeli, mis on selle mitmekesisuse alus.

Mitte ainult Eestis, vaid kõikjal maailmas on väikekeeltele mitut sorti vastaseid ja leigelt suhtujaid, kellele on väga raske selgeks teha, miks on vaja tõsiselt ja sihipäraselt edendada regionaal- või vähemuskeelt ühiskonnas, kus kõik nagnii enamuskeelt oskavad. Mitmete väikekeelte puhul on siiski enamuskeele survele edukalt vastu astunud. Parandades keele staatust, luues nii lastele kui ka täiskasvanuile head võimalused keele õppimiseks ja laiendades keele kasutusvald-

---

kondi on paljudel juhtudel õnnestunud keele olukorda tunduvalt parandada, nii et keelevahetus on pidurdunud või on selle suund koguni pöördunud väikekeele kasuks.

Soovitusi edasilugemiseks

ICML-IX. Abstracts, Posters and Participants. International Conference on Minority Languages. Sweden, Kiruna, June 6–7, 2003.

IX rahvusvahelise vähemuskeelte konverentsi koduleht

<http://www.finska.su.se/konf03.html>